

דף שבועי

בס"ד

פרשת שופטים, תשפ"ד, מספר 1585

משפט או פשרה

אלישי בן יצחק

אסור לבצוע וכל הבוצע הרי זה חוטא וכל המברך את הבוצע הרי זה מנאץ ועל זה נאמר "בוצע ברך נאץ ה'" (תה' י;ג), אלא יקוב הדין את ההר שנאמר: "כי המשפט לא-לוהים" הוא" (דב' א:יז). וכן משה היה אומר "קוב הדין את ההר" אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחבירו, שנאמר: "תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו, בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון" (מלאכי ב:ו).

לפי תפיסתו של ר' אליעזר, אסור לשופט להציע לצדדים לעשות פשרה, שכן עיקר תפקידו של השופט מתמצה בהכרעת דין ולא בניסיונות של פישור ועשיית שלום. המגיע לבית המשפט צריך להבין שבבית המשפט חל העיקרון של "קוב הדין את ההר". פשרות הן דבר ראוי אבל מחוץ לכותלי בית המשפט. את האבחנה הזו לומד ר' אליעזר מחלוקת התפקידים שהייתה בין משה ואהרן. משה פעל כשופט בהתאם לתכליתה המרכזית של מערכת המשפט, ואילו אהרן פעל מחוץ למערכת המשפטית כדי להשיג שלום בין הצדדים, מבלי להיזקק לבית המשפט.

גישה מנוגדת מובעת ע"י ר' יהושע בן קרחה. וכך מנוסחת גישתו בתלמוד:⁶

מצוה לבצוע שנאמר: "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם" (זכריה ח:טז). והלא במקום שיש משפט אין שלום ובמקום שיש שלום אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו שלום הוי אומר זה ביצוע. וכן בדוד הוא אומר: "ויהי דוד עושה משפט וצדקה" (שמו"ב ח:טו), והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה, וצדקה אין משפט. אלא איזהו משפט שיש בו צדקה, הוי אומר זה ביצוע.

לפי גישה זו לא רק שמותר לעשות פשרה אלא 'מצווה' לעשות פשרה. חובה זו מושתתת על התפיסה שמעמדה של הפשרה גדול ממעמדו של הדין. שכן בכוחה להביא את הצדדים לשלום, יותר ממצב שבו יצאו הצדדים מבית המשפט עם הכרעת דין ופסק דין מנומק. ויפה ניסח זאת הרמב"ם:⁷ "יפה כח פשרה מכח הדין". ההכרעה במחלוקת האם שופט צריך להציע פשרה אם לאו, הוכרעה כבר בתלמוד, ובהמשך הסוגיה

פרשתנו פותחת בכינונה של מערכת המשפט הישראלית: "שפטים ושטרס תתן לך בכל שערך... ושפטו את העם משפט צדק" (דב' טז:יח). בין העניינים המתחייבים במערכת המשפט נמנה הציווי: "צדק צדק תרדף" (שם:כ). חז"ל ופרשני המקרא מצאו בכפילות זו כר נרחב לדרשות ודיוקים לעניינים נוספים, מתוך הנחת מוצא שאין שום מילה מיותרת בתורה, וכל מילה נדרשת לטובת לימוד או עניין מיוחד. אחת הדרשות שנבקש להתעכב עליה מופיעה במסכת סנהדרין (לב ע"ב): "צדק צדק תרדוף – אחד לדין ואחד לפשרה".

מה פשרה של דרשה זו? האומנם נכון להציע לצדדים שהגיעו לבית משפט לצאת עם פשרה ולא לקבל הכרעה שיפוטית? האם הפשרה אינה חוטאת לאמת? ובכלל, אם תכלית המשפט היא לחרוץ את הדין לאחר שמיעת טענות הצדדים, קבלת דברי העדים ובחינת הראיות, מהיכן הסמכות לעשות קיצור דרך ולהציע לצדדים פשרה במקום פסק דין?

במקרא, תכליתו של בית המשפט מתמצה, בין היתר, בקביעה: "כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע" (דב' כה:א), מתוך חתירה חברתית צודקת שעניינה "ובערת הרע מישראל" (דב' יז:יב). ואם כך הוא, השאלה מה מקומה של הפשרה במשפט מתחדדת יותר; האם כאשר בית משפט מציע לצדדים פשרה הוא "חוטא" לתפקידו.

כדי להשיב על תהיות אלו אבקש לפתוח במחלוקת תלמודית העוסקת בשאלת מקומה של הפשרה, והאם שופט צריך להציעה לצדדים.

לפני שנציג את הגישות השונות נקדים הקדמה טרמינולוגית קטנה. בלשון חז"ל אנו מוצאים שימוש במושג "ביצוע". ר' מאיר הלוי אבולעפיה (ספרד המאה ה-12) מסביר: "וביצוע היינו פשרה"² ורבינו אשר בן יחיאל (המוכר בכינויו הרא"ש, מגדולי פרשני התלמוד, גרמניה המאה ה-13) מסביר:³

ביצוע הוא לשון פשרה, כמו מניח פרוסה בתוך שלימה ובצוע, כן דרך המפשר צריך לשבר העניין ולחלקו ונותן קצת משל זה לזה.

נעבור עתה לגישות השונות. הגישה הראשונה שמוצגת בתלמוד היא זו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי. לשיטתו:⁴

5 אחת המשמעויות למילה 'אלוהים' במקרא היא 'שופטים'. ראו בהקשר זה: "על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה, עד האלוהים יבוא דבר שניהם, אשר ירשיעון אלוהים" (שם' כב:ח). המדרש על פסוק זה מסביר: "ירשיעון אלוהים" – אלו הדיינים" (מדרש תנחומא ויקרא [בובר] פרשת אחרי מות סימן יב).

6 בבלי סנהדרין שם.

7 משנה תורה הלכות סנהדרין פרק כב הלכה ו.

* אלישי בן יצחק, שופט בית משפט השלום תל אביב-יפו. 1 על האפשרות לפסוק על דרך הפשרה בשיטת המשפט הישראלי ראו למשל: סע' 79א לחוק בתי המשפט (נוסח משולב), תשמ"ד-1984. 2 יד רמה, סנהדרין ו ע"ב (דב"ה 'ואמרינן'). 3 תוספות ראש, סנהדרין ו ע"ב (דב"ה 'ביצוע'). 4 סנהדרין ו ע"ב.

פשרה ועל איזון בין נטיות ומשאלות לב לאילוצים ומגבלות.

ואם נבקש לבנות קומה נוספת ביחסנו למוסד הפשרה, נוסף ונזכיר את דברי המדרש על הפסוק: "ושפטתי בין איש ובין רעהו" (שמ' ח:טז)¹⁸: "ושפטתי בין איש ובין רעהו" זה הדין שאין בו פשרה. "בין רעהו", זה הדין שיש בו פשרה, ששניהם נפטרים זה מזה כרעים.

ברוח זו כותב גם ר' אליעזר פאפו (פוסק ומקובל בן המאה ה-18, מחבר הספר "פלא יועץ"), בעומדו על הערך 'משפט ודין'¹⁹:

ועוד יש גדר גדול לעניין דיני ממונות שהם מקצוע גדול בתורה שלא יעמיד דבריו על דין תורה אלא ישתדל בכל כוחו לפשר בפשרה הקרובה לדין בדרך הטוב והישר בעיני א-לוהים ואדם באופן שאיש על מקומו יבוא בשלום.

ר' אליעזר פאפו משמיענו שני דברים מעניינים. העניין הראשון, שהפשרה צריכה להיות קרובה לדין, והעניין השני, שהפשרה צריכה לקרב את הצדדים ולהביאם לשלום.

סוגיית השלום ונחיצותו מובעת בדבריו של הרב נפתלי צבי יהודה ברלין (הנצי"ב מוולוז'ין, המאה ה-19). הוא קובע:²⁰ "אם הדין אינו יכול להביא לידי שלום. ההכרח לעשותו פשרה". כלומר, כאשר נראה שהתוצאה המשפטית לא תביא לשלום בין הצדדים, קיימת חובה על השופט להביא את הצדדים לפשרה. לסיכום דברינו נביא את פרשנותו המעניינת של ר' יעקב בן אשר בפירושו לפסוק "וְאֵלֶּה הַמְּשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּשֶׁטֶטְטוּ לְפָנֶיהֶם" (שמ' כא:א). הוא מפרש את מילות הפסוק כמילות קוד המקפלות בתוכן ראשי תיבות כדלהלן:²¹

"ואל"ה" – נוטריקון וחייב אדם לחקור הדין.
"המשפטי"ם" – נוטריקון הדין מצווה שיעשה פשרה טרם יעשה משפט. "אשר" – נוטריקון אם שניהם רוצים.

אם נשוב אל הרמב"ם, המלצתו לשופט היושב בדין ברורה וחד משמעית:²²

וינהג ברוב דיניו בדרך הפשרה, ואם יוכל הדין לפשר בין היריבים תמיד ולא יפסוק דין כלל, הרי זה משובח. ואם אי אפשר לפשר לפסוק את הדין.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

18 מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דעמלק פרשה ב.
19 פלא יועץ, משפט ודין.
20 שו"ת משיב דבר חלק ג סימן י.
21 בעל הטורים, שמות כא:א.
22 רמב"ם הקדמה למשנה.

התלמודית נקבעה העמדה שלפיה מצווה לפשר. כך משמיענו רב בהמשך: "הלכה כרבי יהושע בן קרחה". חלק מפוסקי התלמוד אף קבעו שלא רק שדיין היושב בדין צריך להציע פשרה, אלא מוטלת על השופט לפתוח ולהציע לצדדים פשרה לפני שהוא מתחיל את הדין.⁸ וכך גם פוסק הרמב"ם:⁹

מצווה לומר לבעלי דינים בתחילה, בדין אתם רוצים או בפשרה. אם רצו בפשרה עושין ביניהן פשרה, וכל בית דין שעושין פשרה תמיד הרי זה משובח.

בדרך דומה מכריע ופוסק גם רבינו אשר 'בעל הטורים' (נולד בגרמניה במאה ה-13):¹⁰ "ומצווה לדיין להתחיל להם בפשרה שיאמר במה אתם רוצים יותר בפשרה או בדין", וברוח זו פוסק גם ר' יוסף קארו, בשולחן ערוך:¹¹ "מצווה לומר לבעלי דינים בתחילה, הדין אתם רוצים או פשרה".¹²

ר' אברהם סבע, רב, מקובל והוגה דעות (ספרד המאה ה-15) כותב מדוע הפשרה עדיפה על פני הכרעה שיפוטית:¹³ "ולפי שהדין עמוק מי ימצאנו, צריך לעשות פשרה, לפי שצריך לברוח מן הדין". במילים אחרות, קיים קושי לעשות משפט שתוצאתו תהיה גם צודקת, לא מפני שהשופט היושב בדין אינו מעוניין להגיע לצדק, אלא משום מגבלות העלולות להיות בהתנהלות המשפט, כמו היעדר ראיות או חוסר בעדים. מנגד, הפשרה אינה מושתתת על עקרונות פרוצדורליים, ואינה כבולה לנורמות שאולי נכונות באופן כללי, אך עלולות לפגוע במקרה הפרטי.

כדי להבין מהי פשרה שהיושב בדין אמור לשאוף אליה, עלינו לשוב אל עיקרון שמובא בתלמוד הירושלמי בדרשה של ר' מתניה שקובע:¹⁴ "אף הפשרה צריכה הכרע הדעת". פרשנות לדבריו אנו מוצאים בדברי ר' משה מרגלית (ליטא המאה ה-18, מחבר הפירוש לתלמוד הירושלמי "פני משה"). הוא מסביר על אתר כך:¹⁵

אף הפשרה צריכה הכרע הדעת. דצריך שיכריע בדעתו עם מי הדין נוטה ביותר וכפי הכרעת הדעת בזה יעשה הפשרה.

הרב יששכר תמר (נולד בפולין במאה ה-19) מסביר את הדברים וקובע:¹⁶

אף הפשרה צריך הכרע, והיינו כמו דבר תורה, עניינו שהפשרה דורשת שיקול דעת בהלכה והכרע לפי דברי תורה ולא סתם פשרה לפי שכלו, כי גם פשרה היא דבר תורה אלא שהצדדים מוותרים על עניינם למצות את עומק הדין והם רוצים שידונם בפשר קרוב לדבר תורה.

הפשרה אינה "שליפה מהמותן", אלא היא צריכה להיות מושתתת על הדין, על החוק, על התקדימים ועל ניסיון החיים.

ואולי עכשיו ניתן יהיה להבין את קביעתו של השופט אדמונד לוי, שאפיין את הפשרה בצורה הבאה:¹⁷ "החיים האנושיים מבוססים מטבעם על

8 ראו למשל בהקשר זה רש"י לסנהדרין ז ע"א (דב"ה 'מצווה'); הר"ף על סנהדרין א ע"א.
9 משנה תורה, הלכות סנהדרין פרק כב הלכה ד.
10 סור חושן משפט, סימן יב.
11 שולחן ערוך, חושן משפט, סימן יב, סעיף ב.
12 לדיון בשאלת מתי בדיוק ניתן להציע פשרה, ראו רמב"ם, משנה תורה, הלכות סנהדרין פרק כב, הלכה ד; סור, חושן משפט סימן יב; שולחן ערוך, חושן משפט סימן יב הלכה ב.
13 צרור המור שמ' כ:א.
14 ירושלמי סנהדרין פרק א, הלכה א.
15 פני משה, ירושלמי סנהדרין, פרק א, הלכה א.
16 עליו תמר, סנהדרין, פרק א, הלכה א.
17 בג"ץ 366/03 עמותת צדק חברתי נ' שר האוצר, פ"ד ס(3) 464.